

ÜÇ ROMAN ÇERÇEVESİNDE YAZMA ZAMANI YABAN-KÜÇÜK AĞA-YORGUN SAVAŞCI

Yrd. Doç. Dr. Selim ALTINTOP
Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
selimaltintop@hotmail.com

Özet

XIX. yüzyıl başlarından günümüze uzayan süreç içinde gittikçe daha fazla önem kazanan ve popüleritesini arttıran roman, bilindiği gibi birtakım unsurlardan meydana gelmektedir. Bunlardan biri de zaman unsurudur. Bu unsur, romanda çeşitli boyutlarda bulunmakla beraber, roman teorilerinden pek haberdar olmayanların dikkatlerinden kaçırdıkları “yazma zamanı” boyutu da romanın oldukça önemli unsurlarından biridir. En azından bazı romanlar için bu böyledir. Biz bu makalemizde Türk edebiyatının, İstiklâl Savaşı yıllarını konu alan üç romanda –*Yaban*, *Küçük Ağa* ve *Yorgun Savaşçı*’da– yazma zaman unsurunu araştırarak bu unsurun romanların içeriğine nasıl bir derinlik kattığını ortaya koymağa çalışacağız. Bu örneklerle yazma zamanının romanı bir zar gibi nasıl sarıp sarmaladığı gösterilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: roman, yazarın niyeti, anlatıcı zamanı, okuma zamanı, yazma zamanı.

WRITING TIME FROM THE PERSPECTIVE OF THREE NOVELS: THE NOVEL OF YABAN, KÜÇÜK AĞA, YORGUN SAVAŞCI

Abstract

There are some elements in the novel. These elements are: the event, characters, place and time. The novel is a harmonious procession of these elements. The element of time is quite important. There is also a saying that the novel is an art of time. There are usually four different kinds of time in a novel. The first one is the time in which the novel is actually (physically) written. The second is the time of narration in which the story takes place. The third is the time of the narrator, and the fourth is the time of the reader in which a novel is read.. The time in which the events of the novel are taking place also reflects the intention of the author in the sense that the author portrays this specific time period through his or her own intentions. The novel is never free of such intentions therefore it is always bound to be understood along with the intention of the author. In this sense the time in which the author writes becomes quite crucial. In the length of this study, three novels shall be discussed accordingly, which are: *Yaban* by Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Küçük Ağa* by Tarık Buğra and *Yorgun Savaşçı* by Kemal Tahir.

Key Words: the novel, intention of the author, time of the narrator, the time of the reader, the time of the writer.

1.Giriş

Roman vaka, kişiler, mekân ve zaman gibi unsurlardan oluşur. Bu unsurların ahenkli bir birleşimi romanı meydana getirir. Romanın başarısı unsurlarının ustaca kompozisyonundan geçer. Roman her şeyden evvel bir zaman sanatıdır.

Malumdur ki gök cisimlerinin uzaydaki hareketleri zamanı doğurmaktadır. Dolayısıyla söz konusu hangi gök cismi ise ona bağlı zamandan söz edilebilir. Güneş sistemi içinde zaman kavramı güneşle de bağlıdır. Dünyamızda zaman ise kendi ve güneş etrafında dönmesiyle ortaya çıkmaktadır. Dünya zamanına bağlı olan insan hayatı, kişilere özgü ve onunla birlikte topluma/lara ait bir akış içinde sürüp gitmektedir. Zaman geçmiş, şimdi ve gelecek olmak üzere üç boyutta cereyan etmektedir. Gerçekte ise şimdi dediğimiz zaman parçası çabuk geçen bir andan ibarettir. Ancak insanın geçmişe ait zaman aralığından bir kısmını şimdi gibi algılaması sebebiyle böyle bir zamandan daima söz edilegelmiştir. Böyle bir kabul, mazi ile istikbali birbirinden ayırabilmek için de şarttır. Toplumun şimdisiyle kişinin arasında fark bulunsa da bu ikisi bütün bütün ayrı da değildir.

Zamanın roman ortamında nasıl yerleştirildiği roman teorilerinde ele alınmış bir konudur. *Edebiyat Teorisi* adlı kıymetli eserde **fabl zamanı**, **tahkiye zamanı** (Wellek - Warren, 1993: 194) gibi zamanlardan bahsedilirken *Roman Dünyası ve İncelemesi* adlı teorik kitapta ise romanda **maceranın kendi zamanı**, **yazıya geçirme zamanı**, **lektür zamanı** olmak üzere üç türlü zaman bulunduğundan söz edilmekte, **yazıya geçirme zamanı** ile ilgili bilgi verilirken “Yazar, içinde yaşadığı zaman birimine, maceranın cereyan ettiği zaman biriminden daha fazla önem verdiği anlamda ve derecede yazıya geçirme zamanı önem kazanır.” (Bourneuf-Quellet, 1989: 134) sözlerine yer verilmektedir. *Roman Teorisi* adlı eserde de romanın okunduğu zamanla kendi zamanı arasında önemli bir fark olabildiğinden söz edildiği gibi, yazarın içinde yaşadığı zamanla bağıntısından bahsedilmektedir. Şu ifadeler ve devamındaki alıntı konumuz bakımından ilginçtir: “... en büyük yazarlar bile çağlarının mahsulüdürler, hatta onların bakış açıları, tarihî olayları yorumlarken, çağdaşlarının görüşleriyle değişikliğe uğrayabilir. “Tarihî roman, geçmiş bir zamanın gerçeklerini ve şahsiyetlerini konu ettiği halde, sadece kendi zamanının fazilet ve kötülüklerini tasvir eder” (Stevick, 1988: 234) *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* adlı kitapta edebî eserde zaman değerlendirilirken yazma zamanı şu ifadelerle yer alıyor: “Yazma zamanı, gönderici durumundaki sanatkârın eserine vücut vermek üzere harcadığı süreye verilen addır. ... takvim ve saatle ölçülebilen cinstendir.” (Aktaş, 1984: 103) *Hece* dergisi roman özel sayısında yer alan bir makalede ise roman unsurlarından zaman hakkında bilgi verilirken, romanda **metin dışı zaman** ve **metin içi zaman** olmak üzere iki türlü zamanın bulunduğundan söz edilmektedir. Konu hakkında bilgi verilirken **yazma zamanı**yla ilgili olarak Şerif Aktaş Beyin söylediğini tekrar eden şu ifadeye yer verilmektedir: “Yazma zamanı gönderici durumundaki sanatkârın, eserine vücut vermek üzere harcadığı süreye

verilen addır.” (Sağlık, 2002: 135) Anlatma ve anlatı zamanları metin içi, yazma ve okuma zamanları da metin dışı zamanlar olarak nitelendirilmektedir. Mehmet Tekin Bey ise aynı alandaki kitabında “... adına “anlatı” dediğimiz “inşa edilmiş sistem” zaman içinde vücut bulur. Zaman romanın ruhudur ve bu ruh kaliteli romanların satır aralarında kendini sürekli hissettirir. Sonra unutmayalım: Roman nasıl zamana bağlı ise, onu telif eden romancı da zamana bağlıdır.” demektedir. (2002: 116) Roman Çözümleme Yöntemi adlı eserde ise nesnel zaman, vaka zamanı ve anlatma zamanından söz edilmekte, sonuncu ile ilgili bilgi verilirken şu ifadeler yer verilmektedir: “Romanda geçen olayların birisi tarafından öğrenilip anlatıldığı, aktarıldığı, okuyucuya sunulduğu zaman. Romanın yazıldığı zaman.” (Çetin, 2003: 162). Bu sözlerin devamında vak’a zamanının içine yeni şeyler katıldığını ima eden sözler bulunmaktadır.

Roman teorisinden söz eden eserlerin genelinden çıkan sonuç şudur: Romanda üç türlü zamandan söz etmek gerekir: Yazma zamanı, anlatı zamanı, okuma zamanı. Bunlara, hiç olmazsa bazı romanlar için, bir dördüncü zaman olarak anlatıcı zamanını da eklemek gerekir. Bunlardan ilki romanın yazıldığı zamandır, ikincisi romanda anlatılan olayların geçtiği zamandır. Üçüncüsü de okuma zamanıdır. Dördüncüsü ise romanda yaşanan olayları, durumları, kişileri, çevreyi anlatan bunları anlattığı zamandır. Bu zamanlar araştırmalarla ortaya konulabilecek bir mahiyet taşımaktadır.¹

Bizim asıl konumuzu teşkil eden **yazma zamanı**yla ilgili olarak araştırılması gereken, yazarın romanını yazmaya karar verdiği an civarı ve nihayet onu yazıp bitirdiği vakte kadarki süreçtir. Yani romanın yazılma ortamı araştırmaya konu edilecektir. Çünkü romanın yazılmasını sağlayan kuvvetli dürtü, o ortamın ürünüdür. Roman hangi olay ve olguların, hangi gündemlerin sevkiyle yazılmıştır? Bu, romanın doğru anlaşılmasında önemli bir anahtardır.

Romanda yansıtılan hayatı içine alan **anlatı zamanı**nın araştırılması, bu zaman çeşidi roman içinde somut olarak yer alacağı için, araştırılması nispeten daha kolaydır. İyi bir romancı, romanına yerleştirdiği zamanın olay ve olgularını doğru bir şekilde yansıtarak o zaman yaşantıları konusunda okuyucusunu aydınlatır. Araştırmacı açısından da devirler içinde gelişen, değişen hayat anlayışlarını tespit etmek, eskilerin deyimiyle hem merakâverdir, hem de insanlık tarihi açısından önemlidir.

Okuma zamanı ise, romanın okunmasından sonra onun hakkında yapılan değerlendirmeler hâlinde ortaya çıkar. Bir romanın değeri de muhtelif zamanlarda gerçekleştirilen okumalar sonrası yapılan değerlendirmelerin ortasında bir yerdedir. Dolayısıyla, bir romanın değeriyle ilgili hüküm vermek isteyen araştırmacının, romanın yayımlandığı tarihten, böyle bir araştırmayı yaptığı zamana kadar yapılan değerlendirmelerin bir bileşkesini alması gerekir. Aksi

¹ Küçük Ağa romanındaki anlatı zamanıyla ilgili yapılan bir inceleme için bk. Doç. Dr. Sema Uğurcan “Küçük Ağa’da Zamanın Kullanılmasına Dair Bir Deneme”, *Türk Dili*, C. 2, S. 526, 1995.

takdirde romanın değeri hakkında verdiği hüküm, indî bir görüş olacaktır. Her sanat eseri gibi, bir romanın değeri de yayımlandığı andan itibaren gördüğü alâka ile ölçülür. Sanat değeri bakımından üstün olan eserler, zamana karşı dayanıp çağlar boyunca eksilmeyen bir ilgi görürlerken, değersiz eserler ise zaman tüneli içinde yok olur giderler.

Anlatıcı zamanı ise bir kısım romanlarda, anlatı zamanından da, yazma zamanından da ayrı bir şekilde yer alabilir. Söz gelimi Sevinç Çokum *Hilal Görününce* romanında anlatıcı kişi olarak Felekzede Ârif Çelebi diye birisine yer verir; onun roman kurgusu içinde yaşanan olayları anlatması, anlatı zamanından yaklaşık yetmiş yıl sonraya, yazılma zamanından da yaklaşık yetmiş yıl önceye aittir. Yine Oğuz Atay *Bir Bilim Adamının Romanı* adlı eserinde ise anlatıcı kişi, roman kahramanı Mustafa İnan'ın mesai arkadaşlarından bir profesör; onun anlattıklarını yazıya geçiren ise Fen Fakültesine kayda gelmiş bir öğrencidir. Bunların zamanı, anlatı zamanından da, yazma zamanından da farklıdır.

2. Yaban'da Yazma Zamanı

Yukarıda anılan zamanlardan **yazma zamanı** pek fazla dikkat çekmeyen, ama romanın var olmasında önem taşıyan bir roman unsurudur. Romanı, yazılma zamanından soyutlayarak anlamaya çalışmak eksik bir anlamlandırmayla sonuçlanacaktır. Çünkü yazar bir roman zemini oluşturmaya yeltendiğinde, çoğunlukla, onu buna sevk eden, tespit edilebilir veya kestirilebilir bir haricî uyarıcı bulunur. Bu etken, bazen bütün roman atmosferini yoğun bir şekilde kaplarken, bazen de daha az hissedilir durumdadır; ama mutlaka var olan bir roman-boyutudur. Söz gelimi 1932 yılında basılan *Yaban* romanında bu o kadar belirgindir ki, yazar, bu romanda anlattığı vakaların cereyan ettiği zamanın reel karşılığı olan dönem yazılarında farklı şeyler söylerken, *Yaban*'da o zaman söyledikleriyle atmosfer olarak taban tabana zıt bir yaklaşım gösteriyor. Berna Moran, yazarın bu iki tutumunu tespit etmiş; İstiklal Savaşı yıllarında yazdıklarının üzerinden yaklaşık on sene geçtikten sonra, aynı düzlemde romanda yazdıkları arasındaki büyük farkın, sadece yaşanan olayların sıcaklığını kaybetmesinden kaynaklanmadığını, *Yaban*'daki görüşlerin 1930'lu yıllardaki yazarın içinde bulunduğu *Kadro* ekibinin niyetleriyle yakından bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. (Moran, 1997: 163-164)

Buna göre köylünün geri, hatta ilkel, her türlü kötülükler, sakatlıklar içinde uç veren cahil bir kitle olarak gösterildiği köylü karşıtı olarak algılanabilecek romandan yükselen genel atmosfer, bir anlam kazanmaktadır. Eğer romanını yazdığı zamanlarda yazarın içinde bulunduğu ortam, buna bağlı olarak taşıdığı niyetleri, düşünceleri, hedefleri iyi anlaşılmasa, onun o günler toplum hayatının nerdeyse yüzde sekseninin yaşantısı ile ilgili çok aykırı bir tutum sergilediği kanısına varılabilir. Gerçi yazarın anılarında toplum hayatıyla ilgili izlenimlerini ifade etmede olumsuz bir duruş içinde olduğu sezilmektedir. Ancak onun bu genel

pesimist tutumu bile², her ne kadar *Yaban* romanında bu tutumunun izleri de bulunmakta ise de, köylü karşıtlığını izaha yetmez. Yazarın *Yaban*'daki bu tutumunu, onun 30'lu yıllarda *Kadro* hareketi içinde bulunmasıyla ilişkilendirmek daha doğru olacaktır. Yakup Kadri, bu yıllarda, *Kadro* dergisi etrafında toplanan arkadaşlarıyla birlikte, ülkenin uygarlaştırılmasına kafa yormakta, uygarlaşmanın en etkili yolunun aydınların ortaya koyacağı projelerin, yine aydınlar yönetiminde hayata geçirilmesinden geçtiğini öngörmektedir. (Bostancı, 1990: 15 vd.) Ülkede uygar hâle getirilecek hedef kitlenin büyük çoğunluğu ise köylüdür. Köylünün dışında da medenileştirilmeleri gereken bir kitle vardır elbette, bunları da kasaba ahalisi, kenar mahalle insanları olarak ifade edebiliriz. Yazar bunlarla ilgili düşüncelerini başka romanlarında, bilhassa *Ankara*'da ortaya koyar. *Yaban* gözlüğü ile *Ankara* romanına bakıldığında bu açıkça görülür.³

Medenileştirilecek kitle ne durumdadır? İşte *Yaban* romanında asıl mesele budur. Romanda anlatılan zaman dilimi, uygarlaştırılması gereken geniş halk kesimi hakkında çok şeyler anlatmaya uygun gelen olay ve olgularla dolu olduğu için seçilmiştir. Roman boyunca roman kahramanı Ahmet Celal'le köylülerin arasının gittikçe açılması, bir gerekliliğin altını çizmek için başvurulmuş bir anlatım tarzıdır.⁴ Bu gereklilik, geri ve bağınaz bir durumda bulunan geniş halk kitlelerinin ancak aydınların projelendirdiği bir medenileşme hamlesinin, devlet erki tarafından hayata geçirilmesidir. Bu bir gerekliliktir; çünkü asırlar süren aydın ihmalkârlığı nedeniyle halk, Nuh nebi zamanından kalma bir yaşam biçimi sürmektedir. Halk hurafelere, düşman propagandalarına, dinî duygularını istismar edip kendini kandırmaktan başka marifeti olmayan sahte şeyhlere, millî mücadele kadrolarının değil, bu mücadeleyi engellemeye çalışan odakların telkinlerine daha fazla açıktır. Çünkü çağlar boyu halk aydın tarafından ihmal edilmiştir. Bu bağlamda şu ifadeler ne kadar anlamlıdır:

"Eğer bilmiyorlarsa kabahat kimin? Kabahat benimdir. Kabahat, ey bu satırları heyecanla okuyacak arkadaş, senindir. Sen ve ben onları yüzyıllardan beri bu yalçın tabiatın göbeğinde herkesten, her şeyden ve her türlü yaşamak

² Yakup Kadri'nin genelde karamsar bir tutum içerisinde olduğu için bk. Rıza BAĞCI, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Çocukluk Hatıralarına Göre Manisa", *Manisa Şehri Bilgi Şöleni -Bildiriler-* 29-30 Eylül 2005, Manisa 2006.

³ *Ankara* romanı köylülerin, kasaba ahalisinin medenileşme vetiresinde ne acemilik ve zorluk çektiklerinin eğlenceli, bazen de düşündürücü yaşantı levhaları içerir.

⁴ Yoksa, *İstiklal Savaşı* yıllarında yazarın köylüler karşısındaki duygu ve düşünceleri daha farklıdır. Onun konuyla ilgili görüşlerinin anlatıldığı, "Barbarların Yaktığı Köyler Ahalisine" başlıklı makede, ki ikinci baskıdan itibaren *Yaban* romanının baş tarafına konulmuştur, yer alan şu sözler, roman kahramanı Ahmet Celal'den farklı bir tutumu ifade eder: "Şu dakikada sizi ve köylerinizi hep birbirine karıştırıyorum. Hanginiz daha az sefil idi? Hanginiz daha merhamete layıktı? Bilmiyorum; bildiğim bir şey varsa o da sizin gözleriniz benim gözlerime değdikçe başımın önüme eğilmesi ve yüzümün kızarmış olmasıdır."..... "...felâket ve sefalet karşısında sefahat ve rahat denilen şeylerin ne kadar kaba, ne kadar adi olduğunu hissettiğim içindir ki, sizin aranızda karışmak, sizin aranızda kaybolmak, kendimi sizinle beraber görmek istiyordum; o dakikada zannediyordum ki, hayatın en büyük zevki, neşvesi ve en büyük şerefi sizin gibi olmak ve sizin aranızda katılmaktır." (Karaosmanoğlu, 1996: 25 ve 27)

zeukinden yoksun bir avuç kazazede hâlinde bırakmışız. Açlık, hastalık ve kimsesizlik bunların etrafını çevirmiştir ve cehalet denilen zifirî karanlık içinde ruhları her yanından örülü bir zindanda gibi mahpus kalmıştır.” ..... “Bu iklimin çoraklığı ruhlarını kurutmuştur.” (Karaosmanoğlu, 1996: 202–203).

Roman atmosferinin bize hissettirdiği gerçek şudur: Böyle laf anlamaz, söz dinlemez bir halkın medeniyet yoluna sokulması için, aydın önderliği ve icap ettiği hâllerde devlet gücünün kullanılması, durumun gerektirdiği bir zorunluluktur.

Takdir edileceği gibi bu meseleler, romanda anlatılan Millî Mücadele dönemi olaylarının geçtiği zamana değil, bu olayların yaşanmasından en az on yıl geçip onların sıcaklığının nispeten geçtiği, artık zihinlerin ülkenin geleceği adına topluma yön vermeye daha fazla meşgul günlere aittir.

3. Küçük Ağa'da Yazma Zamanı

1964'te yayımlanan *Küçük Ağa* romanı **anlatı zamanı** olarak *Yaban* romanıyla aynı yılları işlemesine rağmen, dönem olaylarını farklı bir mantalite ile ele alır. Bu romanda da *Yaban*'da olduğu gibi Millî Mücadele'nin içinde yer alanlar ve buna karşı çıkanlar vardır. Hatta daha da ötede Çakırsaraylı çetesi gibi işi eşkıyalığa vuranların, hatta Çerkez Ethem gibi Millî Mücadele'nin düzenli ordularıyla karşı karşıya gelenlerin hikâyesi bile bulunmaktadır. Fakat bütün bu olayların anlatılmasından okuyucunun aldığı izlenim, *Yaban* romanından çok farklıdır. Bunda Tarık Buğra'nın Anadolu'nun bağrından çıkmış ve hâliyle bu halkı içinden tanıyan ve seven bir yazar olmasının katkısı olduğu söylenebilir. Ancak yazarın, roman içinde olayları anlatırken hep, “Esasen bu insanlar iyi niyetliydi, hatalıydılar ama hatalarını anladıklarında çoğunluğu bundan döndü ve ülkeye yararlı oldu.” der gibi bir havası vardır adeta.

Peki yazar, yanlış yapanları suçlayıcı bir tutum takınmak yerine, neden böyle anlayışlı bir tavır gösteriyor?

İşte bunun en iyi cevabı romanın yazılma zamanında saklıdır. Çünkü *Küçük Ağa* 27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra yazılmıştır. İhtilal yapan kadrolar en çok millî birliğe vurgu yapmışlardır; hatta ihtilal sonrası ülkeyi yönetmek üzere kurmuş oldukları heyete Millî Birlik Komitesi adını koymuşlardır. Söylemlerinin önemli bir bölümünü halkın arasında var olan ikiliği ortadan kaldırmak teşkil etmiştir. Bu söylemlerin kamuoyunda çokça tekrarlandığı, millî birliğin sağlanmasına çok fazla vurgu yapıldığı böyle bir ortam elbette yazarı etkileyecektir ve bu dönemde yazılmış olan *Küçük Ağa*'nın içeriğinden yükselen bir atmosfer hâlinde kendisini kuvvetle hissettirecektir. Yani **yazma zamanı** *Küçük Ağa* romanının da önemli bir unsurudur. Bu romanı yazılma zamanını göz önünde bulundurmadan değerlendirmek, mutlaka eksik bir değerlendirme olacaktır. *Küçük Ağa*'yı yazıldığı zaman itibarıyla değerlendirirsek neler görebiliriz? Birkaç cümleyle buna temas etmek istiyorum:

Tarık Buğra roman entrikasını üçlü bir çatı üzerine kuruyor: Romanda İstanbul, Ankara ve nihayet çeteler tarafı var. Tabi, romanda gerilimi sağlayan bu taraflar arasında mücadeleler de var. İşte yazar **yazma zamanı** hakim söylemi olan “millî birlik” temini, bu mücadeleleri sathî bir şekilde değil de, yaşanan bütün içsel boyutuyla tasvir etmek suretiyle ortaya koyuyor. İstanbul tarafındaki İstanbullu Hoca insanları oraya bağlı tutmak için bütün talakatini kullanırken, Millî Mücadele hareketine Mehmet Reşit Efendinin verdiği zarara ve bu sebeple hakkında ölüm kararı çıkmış olmasına rağmen, onu ortadan kaldırma görevi alanların bu işi yapmaya adeta ellerinin varmaması, hele Çolak Salih’in, Hoca’yla kendi arasına tabancayı koyarak “Ya bunu yap, ya da beni vur.” (Buğra, 1999: 311) sözleriyle onu millî mücadele saflarına katılmaya davet hususundaki kararlılığı –ki Hoca’nın Millî Mücadele safında yer alanların haklı olduğu noktasına varmasında Salih’in bu davranışının önemli bir payı vardır- eskilerin deyimiyle ne kadar manidardır. Reis Beyin Çakırsaraylı karşısında gösterdiği tavır ve bunun sonucu bir kısım çete mensuplarının Kuvâ-yı Milliye’ye katılmaları, Küçük Ağa’nın gayretleriyle Çerkez Ethem’in adamlarının önemli bir kısmının düzenli ordu tarafına geçmeleri, hep millî birlik düzleminde büyük anlamlar ifade ederler.

Yani Küçük Ağa romanı, adeta bize der ki, Millî Mücadele’yi destekleyenlerle, kösteklemeye kalkarıyla, hatta hasbelkader eşkıya olmuşlarıyla insanımız toprağını, vatanını sever; ülkesinin yüksek çıkarlarına zarar gelsin istemez. Yüreklerinin derinliklerinde bir “birlik” zaten vardır. Birilerine düşen, hata edenleri kazanmaya çalışmak olmalıdır. Halkın belli bir kitlesini vatan, millet sevgisi, ülkesine sadakat duygusu gibi hususlarda sakıncalı muamelesine İmarûz bırakmak vicdanî değildir. Bu tema da yine halkın bir kesiminin çok fazla itilip kakıldığı 27 Mayıs 1960 sonrası hâkim atmosferine bağlanabilir.

Romana konulan önsöz, önemli bir gerçeği dillendirir: “*Bu millet, her zaman olduğu gibi o devirde de vatan sevgisini, devlet şuurunu dini ile iç içe duyardı. Her savaş bir cihat olagelmışti. Vatan, millet sembolleri din sembolü ile birleşiyordu. Bir bayrakta üç kutsallık.*” (Buğra, 1999: 6).

Tarık Buğra’nın da isabetle belirttiği gibi İstiklal Savaşı esnasında yanılanları anlayışla karşılamak gerekir. Zira asırlar boyu bir merkezden cihada çağrılmaya alışmış olan ahalinin, yeni bir merkezin ülke için bir kurtuluş savaşı yapmak üzere çağrısı ile karşılaşınca trajik bir tereddüt geçirmesinde pek de yadırganacak bir taraf yoktur. Çünkü, birden, herkesin, kurtuluşun Ankara’dan vaki davetle gerçekleşeceğini sezmesi, kavraması kolay bir şey değildir. Bu romanda Küçük Ağa’nın yaşadığı ağır tereddüt trajedisinin anlatılması bu açıdan oldukça değerlidir. Çünkü roman atmosferi içinde Küçük Ağa öncesi ile, Küçük Ağa sonrasıyla İstanbullu Hoca’nın, nâmı diğer Mehmed Reşid Efendinin vatanseverliği hakkında hiç kimsenin en ufak bir kuşkusu yoktur. Millî Mücadele’yi yöneten kadro, İstanbullu Hoca’nın vücudunu ortadan kaldırma kararını verdikten sonra bu görevi alanlar, onu öldürmek istemezler, “*Haber alıp da kaçıp gitse ne olur, diye dua*” ederler. (Buğra, 1999: 241) Yine şu cümle romanın ruhu olan

sözlerdendir: “Şöyle kimse kimseye yan bakmadan, rahat gönülle, herkesi yine kardeş bilerek, burası hepimizin diyerek” aynı ortamlarda bulunabileceğimiz günler gelecek mi?⁵ (Buğra, 1999: 40) Bütün bunlardan hareketle, romancının böyle bir kurgulamayla “millî birlik” tilsiminin nerede saklı olduğunu anlatmayı yeğlediğini ifade edebiliriz. Yani yazar, eserinde, millî birliği sağlamanın yolunu göstermek için iyi bir roman damarı yakalamış, böyle bir amaca ulaşmanın vesilelerini ifade etmekte etkili bir atmosfer yaratmıştır.

4. Yorgun Savaşçı’da Yazma Zamanı

Bir belgesel roman diyebileceğimiz *Yorgun Savaşçı*’da bile **yazma zamanı** önemli bir unsur olarak yer alır. Hatta bu romana söz konusu unsuru dikkate almadan bakacak olursak niçin, nasıl başlıyor ve niçin, nasıl bitiyor soruları boşlukta kalır. Roman 1965’te yayımlanır. Cihan Harbinden yenilgiyle çıkmanın yol açtığı büyük kayıpların faturası, bütünüyle kendilerine kesilen İttihatçılarla ilgili görüşleri⁶ tadil edebilecek bir sağduyu ortamının oluşması ve nihayet İstiklal Harbinin anlamı ile ilgili farklı yorumların yapılabilirdiği bir döneme varılması bu romanda anlatılanların temel anlatılma saiki olduğunu söyleyebiliriz. Yani yazar, eserini oluşturduğu 60’lı yılların ortalarındaki bir zaman diliminde, Kurtuluş Savaşı yıllarında geçen bir kısım yaşantıları durduğu yerde anlatmıyor.⁷ Bu yaşantıları anlatmasına yol açan birtakım dürtüler var. Bunları romanın yazıldığı günlerin konuşulan meselelerinden ayrı düşünemeyiz. Yazar, romanın genelinden yükselen atmosferi sebebiyle tepki çekmiştir. Senaryo hâline getirilip film yapılan *Yorgun Savaşçı*’nın sakıncalı bulunarak yok edilmek istenmesinde, bu atmosferin etkili olduğu söylenebilir.⁸

Kemal Tahir bu romanla sanki bize anlatmak istiyor ki, İttihatçılar, Cihan Harbi’ne girişimizdeki rolleri dolayısıyla, savaş sonrası ortaya çıkan büyük kayıplarımızın kendi paylarına düşeni kabul etmekle birlikte, bu konuyla ilgili söylemlerdeki ağır ifadeleri hak etmemektedirler. Onlar, bu işteki veballerinin, yaptıkları hataların, kendileri de farkındadırlar, ama vatanseverdirler. Romanda geçen şu ifadeler bu açıdan epey anlamlıdır:

“Neriman’ın farkında olup olmadığını düşündü bir an, yüreği sıkıştı: -Oğlu var... Yedi yaşında ... Ne dese beğenirsin demin bana? “Kendini vuran ittihatçıymış... İttihatçılar da gâvurmuş...” dedi. Yaşlılarından birçoğu Kuşdillerinde, Fenerbahçelerde bıyık büküp boy gösterirken, Balkanlarda komitacı

⁵ Timaktan sonrası, sözün ifade ettiği anlamı tamamlayacak bir şekilde tarafımızdan eklenmiştir.

⁶ Bu görüşler için bk. M.Şerif Onaran, “Yorgun Savaşçı”, *Türk Dili*, sayı 298, Temmuz 1976: 68.

⁷ Konuyla ilgili olarak Cevdet Kudret şöyle demektedir: “Kemal Tahir, toplumsal ve tarihsel birtakım bilgileri –kendi kafasında kuramsal olarak çözümlendiği bu bigileri- okuyucuya aktarmak için o duruma uygun düşecek yolda hazırladığı roman kişilerine söyler. Bunlar, ... sahibinin sesini aktarırlar.” (Ünlü – Özcan, 1991: 300)

⁸ Romanın bu muhtevasına Olcay Öner toy şu cümlelerle işaret ediyor: “Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışından büyük üzüntü duyan Kemal Tahir, tarihsel konulu romanlarında her zaman için tartışılabilir, kendine özgü ilginç yorumlar getirmiştir. (Daha geniş değerlendirmeler için bk. Olcay Öner toy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1984: 99)

kovala sen, dağlarda hürriyet ara... Yetmiyormuş gibi yirmi altı yaşındayken, kaybedilmiş bir savaşta alınından vurul... On sekizinde gebe karını dul koy... Sonra oğlun sana "İttihatçı gâvuru" desin." (Kemal Tahir, 1986: 28)

Yukarıdaki ifadelerle, *Küçük Ağa* romanının destinatör (roman olaylarını etkileyen ikinci ana kahraman) kahramanı Çolak Salih'in Cihan Harbi'nin Güney Cephesinden dönüşte Akşehir'deki yaşadıkları arasında paralellik kurulabilir. Zira, savaşta yarı vücudunu kaybettiği hâlde, başarısızlık ona ve onun gibi cephelerden dönenlere mâl edildiğinden, katlandıkları onca fedakârlıkların karşılığını, hiç olmazsa, "Siz üzerinize düşeni fazlasıyla yaptınız, neylersiniz devran böyle sonuçlandı" tarzında görmek yerine, aşağılayıcı bakışlar, tahkirler tarzında gördüğü için psikolojisi fena zedelenmiş, bunun neticesinde de sorumsuz, hatta arsız, serseriyane bir hayata yönelmiş; gerçekten ağır bir trajedi yaşamıştır.

Romanın önemli kişisi Cemil ve arkadaşlarının yaşadıkları dikkate alındığında, onların İstanbul'da bir suçlu olarak izlenmelerinden kaynaklanan bir ızdırarı kaçış neticesi de olsa, Anadolu'ya geçip İstiklal Harbine katılmaları onların vatansever olduklarının önemli bir göstergesi değil midir?

Kurtuluş Savaşının anlamı ve genel kabul görmüş büyük değeri hakkında da Kemal Tahir tepki çekecek birtakım imalarda bulunur. Bu imalara bakacak olursak, İngiltere, Rusya'nın sıcak denizlerine inmesi için Kafkaslarda bir tampon bölge meydana getirmeye çalışmış, ancak bu bölgenin istikrarsız bir yapısı olduğu için, bölgede tampon olmaya en elverişli yer olarak Anadolu'yu görmüş, bundan dolayı Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasına bazı şartlarla taraftar olmuştur. Kemal Tahir romanın bir yerinde şunları söylüyor:

- "...Böylece ya eski devleti kurtaracağız ya da bir yenisini kuracağız.

-Yenisini kurmak neye gereksin! Şimdilik devlete dokunan yok!

-Ben senin kadar emin değilim Paşa Emmi. Kuşkuluyum!

-Neden?

-1917'de Cemal Paşa'ya İngilizlerin bir teklifi olmuş... (Kemal Tahir, 1986: 109)

.....

...Anadolu'da yeni bir Türk devleti kurmakla yetinirseniz...

-Anadolu'yu parçalamayacaklar da öyle mi?

Parçalamaları bir tek şarta bağlı bence Paşam!... İngilizler, Bolşeviklerle Batı arasına sokmak istedikleri tampon bölgeyi Kafkasya'da kurabilirlerse, bunu Bolşeviklere, geçici de olsa kabul ettirebilirlerse, belki Anadolu da parçalanır, bölüşülür! Yok Bolşevikler böyle bir durumu, geçici olarak bile kabul etmezlerse, Türkçe'si direnecek gücü bulurlarsa, o zaman Bolşeviklerle Batı dünyası arasında, tampon mıntıka Anadolu'ya kayar..." (Kemal Tahir, 1986: 110)

(...)

Batıyla Bolşeviklik arasında tampon bölge Anadolu'ya kayarsa, dedindi geçende... Kaydı gibime..." (Kemal Tahir, 1986: 142)

Yani Kemal Tahir'e göre İstiklal Mücadelesindeki başarımız, bir maksada matuf, konjonktürel bir başarı olmuştur. Kemal Tahir'e göre, takdim edilmeğe kalkıldığı gibi Anadolu'da yediden yetmişe herkesin vatan müdafaasına koşması ile vatan kurtarılmış değildir; devrin emperyal gücü İngiltere başka yol bulamadığı için Türkiye'nin kuruluşunu uygun bulmuşlardır.

Kemal Tahir'in bu değerlendirmelerini, dünyada cereyan eden olayların, bakış açılarına göre, bu olayları yorumlayanlara nasıl farklı argümanlar sunduğunun bir delili gibi görebiliriz. Tabii bir kısım görüşleri biz beğensek de beğenmesek de birileri dile getirmeye devam edecektir.

Kemal Tahir'in romanında ortaya koyduğu bu yaklaşımların, Türkiye'deki genel kabule ne kadar aykırı düştüğü açıktır. Hele, istiklal mücadelemizin bütün esir milletlere ilham kaynağı oluşuna, bizim bu şanlı mücadelemizden sonra yaptıkları mücadelelerle bağımsızlıklarını kazanan bütün dünya uluslarının başarılarına hep böyle kılıflar mı bulacağız?

Yorgun Savaşçı'nın, İttihatçılar ve Millî Mücadele ile ilgili yaklaşımları yanında **yazma zamanı** bakımından dikkati çeken bir yönü de Osmanlı mülkiyet rejimi ile ilgili değerlendirmelerinde görülmektedir. Kemal Tahir'e göre, Osmanlı, her şeyin sahibi devlet anlayışından vızgeçerken, elindekileri bir kısım kimselere vererek zenginler yaratmış, ancak bu tasarruf, Batı'daki gibi toplumsal gelişmelere yol açmamıştır. Yazar, devletçi bir sistemi, Marksist dünya görüşü gereği, daha fazla yeğlemesi dolayısıyla 1960 sonrası serbest kalan sosyalist dünya görüşü de romanın atmosferinde kendini hissettirir. Gerçi Kemal Tahir Marksizm'in bizde Batı'dakinden farklı algılanması gerektiğini, bizim tarihî gelişim çizgimizin farklı olduğunu düşünür. Ancak bu anlayışı Marksizm'in devletçi dünya görüşünden farklı bir yere götürmez onu. Şu satırlara bakalım:

"...İkinci padişah Sultan Orhan'dan bu yana, modern anlamıyla devletçidir sizin devlet... Tersanelerini, baruthanelerini, dökümhanelerini, madenlerini işleten; tarım topraklarının mülkiyetini elinde tutan, bayındırlık işlerini, yol şebekesini, postayı, kervansaraylar sistemini, okulları, üniversiteleri, merkezden idare edilen bütün imparatorluğa yaygın yargılama örgütlerini, loncaları, hatta dini bile devletleştirip devletçilikle yürüten, ana tüketim maddeleriyle besin maddelerini tekele alan, iç ticareti, dış ticareti mütemadiyen denetleyen, pazarda fiyatları belli bir çizgide tutan bir ekonomik, sosyal örgüt..." (Kemal Tahir, 1986: 148)

"... Osmanlılar görmüşler ki, devlet fakirleşip güçsüz düştüğünden eski ödevlerini halklara karşı başaramayacak... Sorumluluğu devletin üstünden atıp Batı'da olduğu gibi sınıfların omzuna yüklemek istemişler. Oysa Doğulu zengin

başka, Batı'nın burjuvası başka... Bizim zengin burjuvalaşamaz mı? Hayır!" (Kemal Tahir, 1986: 149)

"... Siz, farkına varın varmayın, her şeyi devletten beklersiniz. ... Batı'da, ilkçağların kölelik sisteminden bu yana özel mülkiyet kutsal olduğu hâlde, sizin beş bin yıllık toplum tarihinizde devletten başka kutsal hiçbir şey yoktur." (Kemal Tahir, 1986: 147)

Yani Türkiye kendine mahsus şartlara sahiptir; çözüm de onun bu şartlarını iyi etüt etmekten geçer.

Sonuç

Bizim söylemeğe çalıştığımız, romanda anlatılanların anlamlandırılmasında, eğer, romanın yazılma zamanındaki devir değerlendirmeleri, yazarın bunlardan aldığı etkiler göz önünde bulundurulmazsa, romanla ilgili yapılacak yorumlarda önemli bir şeylerin eksik kalacağıdır. Romanda yazarın niyeti dediğimiz şey, **yazma zamanı**yla bağlı bir şeydir ve yazma zamanı, romanın tamamına bir ruh gibi yayılır. Yani bir şeyin ne zaman söylendiği önemli olduğu gibi, elbette romanın da ne zaman yazıldığı önemli bir meseledir. Yoksa *Yaban* 1932'de, *Küçük Ağa* 1964'te - *Küçük Ağa Ankara*'da 1966'da, *Yorgun Savaşçı* 1965'te yazıldı demenin tek başına önemli bir anlamı yoktur.

Yukarıdaki değerlendirmelerden yeterince anlaşılmıştır ki, bu üç romanda da yazıldığı zamanın güncel meselelerinin roman ruhuna bir sirayeti söz konusudur ve bu oldukça belirgindir. Hatta denebilir ki yazarlarını bu romanları yazmaya yönelten dürtü, zamanlarının olaylarından ve meselelerinden aldıkları etkidir.

Roman unsurları içinde **yazma zamanının**, romanın doğru anlaşılıp onunla ilgili isabetli yorumlarda bulunulabilmesi bakımından yadsınamaz bir önemi vardır. Bu nedenle bir roman incelemesinde göz önünde tutulması gereken bir noktanın da yazıldığı zamanın onun atmosferine nasıl yansıdığına bakmaktır.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Şerif, (1984), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Birlik Yayınları.
- BAĞCI, Rıza, (2006), "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Çocukluk Hatıralarına Göre Manisa", *Manisa Şehri Bilgi Şöleni – Bildiriler- 29-30 Eylül 2005*, Manisa.
- BOSTANCI, Naci, (1990) *Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- BOURNEUR, R.- QUELLET, R, (1989), *Roman Dünyası ve İncelemesi*, (çev. Hüseyin GÜMÜŞ), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- BUĞRA, Tarık, (1999), *Küçük Ağa*, 18. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- ÇETİN, Nurullah, (2003), *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Basımevi.
- KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri, (1999) *Ankara*, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAOŞMANOĞLU, Yakup Kadri, (1996), *Yaban*, 26. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kemal Tahir, (1986). *Yorgun Savaşçı*, 9. Basım, İstanbul: Tekin Yayınevi
- MORAN, Berna, (1997) *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*, 6. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ONARAN, Mustafa Şerif, (1976), "Yorgun Savaşçı", *Türk Dili (Türk Romanında Kurtuluş Savaşı Özel Sayısı)*, Sayı: 298, Temmuz, s. 68 – 78.
- ÖNERTOY, Olcay, (1984), *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- SAĞLIK, Şaban, (2002), "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcüklerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir", *Hece (Türk Romanı Özel Sayısı)*, Yıl: 6, Sayı: 65/66/67, Mayıs/Haziran/Temmuz, s.130 – 163.
- STEVICK, Philip, (1988), *Roman Teorisi*, (çev. Sevim KANTARCIOĞLU), Ankara.
- TEKİN, Mehmet, (2002), *Roman Sanatı (Romanın Unsurları) 1*, İstanbul.
- UĞURCAN, Sema, (1995), "Küçük Ağa'da Zamanın Kullanılmasına Dair Bir Deneme", *Türk Dili*, Sayı: 526, Ekim, s. 1085 – 1101.
- ÜNLÜ, Mahir- ÖZCAN, Ömer, (1991), *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- WELLEK, René – WARREN, Austin, (1993), *Edebiyat Teorisi*, (çev. Ömer Faruk HUYUGÜZEL), İzmir: Akademi Kitabevi.